

Др Борђе Појов, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

УТИЦАЈ ТРАНЗИЦИЈЕ НА СТАЊЕ ПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ¹

Сажетак: Процес приближавања Европској унији пред Србију као нужну претпоставку поставља побољшање стања у привреди Србије. Овај циљ се не може реализовати ако у Србији у њеном смислу те речи не почне да делује правна држава. Србија има висок сирови дуо и дефицит сировоинског биланса, као и високу сирову незапосленост. Нужно је извршити хитно привредновање читавог низа како пројекта, тако и процеса који су се у Србији одвијали у деценији посртања српске привреде, тј. од 2001. до 2012. Велики део невоља у којима се данас налази привреда Србије резултат је лоше конципираног и још лошије спровођеног Закона о приватизацији. Зато велику одговорност сноси Агенција за приватизацију. Пољопривреда је изузетно значајна за укупну привреду Србије. И у пољопривреди је приватизација лоше спроведена. За будућност пољопривреде Србије важно је да се најпаче створи приватна власништва над пољопривредним земљиштем. С тим у вези је и питање права стицања својине над земљом створених држављана. Један од главних разлога за лоше стање привреде Србије је и велики илегални одлив капитала. Србија мора у сарадњи са међународним организацијама предузети мере да се овај одлив стави под контролу. У Србији је у првој фази реформи као и у свим земљама у транзицији законодавна активност следила једнострано универзално присиљено у журби да пресади административне структуре налик западним земљама без обраћања довољне пажње на друштвени контекст. Но сада постаје јасно да постоје модели закона, политичких институција и економске политике могу представљати само основу коју ће, ако жели успех, свака земља морати надоградити у складу са својим условима и потребама.

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту: „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“, који се реализује на Правном факултету Универзитета у Новом Саду.

Кључне речи: Европска унија, Србија, економија, пољопривредни биланс, пољопривредни дуго, незапосленост, Закон о приватизацији, Агенција за приватизацију, приватизација, пољопривреда, власништво над земљом, државна својина, својина странца, нелегални одлив капиталa, трансферне цене, правна регулатива, економски развој, развојна политика.

I

Процес приближавања Европској унији пред Србију као нужну претпоставку поставља побољшање стања у привреди Србије. Ако Србија жели да се једног дана нађе у Европској унији као њен пуноправни члан она мора своју привреду довести у стање у коме ће она бити у позицији да учествује у тржишној утакмици по јасним правилима Уније. Економија Србије се налази у изузетно лошем стању, а ако се хитно не предузме сет комплексних мера могуће је да ситуација измакне контроли².

Економска политика Србије треба у будућности да буде усмерена пре свега подстицање привредног раста који би за резултат требао да има пораст запослености, уравнотежење спољнотрговинског биланса и смањивање степена спољне задужености, али и реиндустријализацију Србије. Ови циљеви се не могу реализовати ако у Србији у пуном смислу те речи не почне да делује правна држава.

II

Да је економска ситуација у Србији лоша види се већ када се погледају основни економски показатељи. Тако је на пример после благог раста у 2010. и 2011³, што је од стране неких тадашњих владиних званичника искоришћено⁴ за најаве да је Србија изашла из кризе, друштвени бруто про-

---

² Поређења ради друштвени бруто производ је 2008. износио 32, 668 милијарди евра, да би се у 2012. нашао на нивоу од око 30 милијарди евра.

³ Према подацима Народне банке Србије после пада од 3,5% у 2010. друштвени бруто производ је 2010. порастао за 1,0%, а 2011 за 1,6%. Извор Статистика Народне банке Србије, подаци ажурирани 28.02. 2013.

⁴ У томе је најалост предњачио функционер који је према важећем Уставу Србије имао највише овлашћења и одговорности: тадашњи премијер Мирко Цветковић. Треба рећи да су изјаве владиних званичника и њима блиских ``економских аналитичара`` у то време представљале куриозитет у свету. Наиме, свугде у светским медијима и изјавама представника водећих светских држава и економских организација изражаван је у то време, као и сада, висок степен забринутости за кретања у светској економији. По свему судећи они у Србији који су такве изјаве давали су или били убеђени да су постали власници неког посебног ``камена мудрости`` који им омогућава другима недоступна сазнања из економије,

извод у 2012. поново опао⁵. Такође, треба истаћи да је дошло и до значајног раста индекса потрошачких цена, тако да је он у последњем кварталу 2012. износио 12,2%, што је за земљу са економским перформансама Србије забрињавајуће висок ниво⁶.

Основни проблем са којим се суочава економија Србије је незапосленост. Стопа незапослености у читавом периоду после 2000. показује сталну тенденцију раста и сада се према различитим изворима креће између 25 и 27%⁷. Незапосленост није само економски него и опште друштвени проблем. Зато се не може разговарати ни о једном програму како економског опоравка тако и општег друштвеног развоја Србије ако он за резултат не би имао повећање стопе запослености. Повећање запослености мора бити приоритет свих приоритета за Србију.

Имајући у виду овакво стање привреде Србије нужно је извршити хитно превредновање читавог низа како прописа, тако и процеса који су се у Србије одвијали у деценији посртања српске привреде, тј. од 2001. до 2012⁸. Експеримент који је на привреди Србије спровођен у последњих десет година резултирао је индустријском производњом на нивоу 1999, тј. године бомбардовања и дупло вишом стопом незапослености него 2002⁹.

У истом периоду спољни дуг је порастао са 9,402 на 25, 721 милијарди евра, или са око 12,2 на скоро 34 милијарде америчких долара, тако да је његово учешће у друштвеном бруто производу порасло са 58,7 на 85,6%, са тенденцијом даљег раста¹⁰. Када је реч о спољном дугу треба ре-

---

или су пак напротив показивали изузетан степен неодговорности према јавној речи. Било би просто невероватно да имају толики степен некомпетентности.

⁵ По кварталима то изгледа овако: I, -2,3%, II -0,6%, III -2,5%, IV -1,5%. Подаци Статистике Народне банке Србије, оп. цит.

⁶ Треба свакако подвући да је у Србији имајући у виду степен развоја њене економије тешко очекивати да инфлација буде као у развијеним тржишним привредама Западне Европе, али двоцифрена инфлација већ представља озбиљну претњу за улазак у иоле дугорочније економске подухвате и у земљама транзиције и земљама у развоју.

⁷ Нижа цифра је из српских, а виша из извора Светске банке.

Нажалост, из вероватно њима знаних разлога, различите службе државе Србије нпр. национална служба за запошљавање, имају лошу навику да покушавају да умање стварну стопу незапослености. Па се тако наводе примери да велики број људи ради непријављен итд. Задатак ових служби је да олакшају запошљавање, а не да прикривају незапосленост и да као једно од решења, јер тако испада, нуде запошљавање у сивој зони.

⁸ У том процесу свакако би било корисно и навођење именом и презименом главних креатора и извођача суноврата српске привреде независно од тога да ли су били инспирисани нечасним мотивима или се радило о ``најбољим намерама``.

⁹ Према подацима Народне банке Србије стопа незапослености је 2002. износила 13,3%.

¹⁰ Извор: Индикатори екстерне позиције Србије, Народна банка Србије, фебруар 2013.

ћи и то да је учешће јавног дуга у укупном дугу близу 50%, док остатак отпада на дуг приватног сектора.¹¹

Свему овоме треба додати и то да дефицит спољнотрговинског биланса Србије већ годинама износи око 5 милијарди евра, тј. зависно од односа курса евра и долара између 6,5 и 7,5 милијарди америчких долара, што додајно подстиче задуживање и чини спољноекономску позицију Србије неодрживом на дужи рок¹². Дефицит је маколико се то чинило невероватним у појединим годинама био виши од вредности целокупног извоза.

Још два битна макроекономска показатеља су значајно лошија него што је то био случај 2008. Тако је јавни дуг порастао са 29,2% друштвеног бруто производа на близу 60% ДБП-а¹³, а буџетски дефицит од 1,7% 2008, на 4,5- 5% у ДБП-у а 2012¹⁴. Када је реч о буџетском дефициту треба истаћи да Европска унија као циљ поставља 3%, али и да га велики број земаља саме Уније значајно и у континуитету не остварује¹⁵.

III

Велики део невоља у којима се данас налази привреда Србије резултат је лоше конципираног и још лошије спровођеног Закона о приватизацији. Закон о приватизацији је као основни начин приватизације предвидео продају купцима ван предузећа, тј. прихваћен је модел ткзв. екстерне приватизације. Креатори овога Закона при томе нису узели у обзир последице које овако изабран модел приватизације са собом носи иако су им оне

---

¹¹ У вези са овим важно је напоменути да се опажа раст учешћа јавног дуга у укупном дугу, што сведочи о убрзаном задуживању државе.

¹² О неодрживости овако високог дефицита у спољној трговини писао сам у више својих радова објављених у како у земљи тако и у иностранству. Види нпр. Попов, Djordje, *Die Integration der Bundesrepublik Jugoslawien in die Weltwirtschaft nach Aufhebung der Sanktionen des Sicherheitsrates der Vereinten Nationen*, Universität Bremen, Bremen, Institut für Weltwirtschaft und internationales Management, 1996; *The Importance of Foreign Capital for Economic Stability of Serbia*, *Transition Studies Review*, Vol. 17, 2010, No.4, стр. 777-789; Попов, Джордже, *Приток иностраних инвестици и економическа стабилност Србији*, у: *Финансово-економически проблеми процесов глобализацији*, Нижний Новгород, 2010, стр. 64-80; Попов, Ђорђе, *Процеси у светској привреди и Србија*, изд. Правни факултет Нови Сад, 2011; Попов, Ђорђе, *Утицај валутне клаузуле и девизног курса на стање привреде Србије*, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2012, стр. 19-39. итд.

¹³ За утеху то је још увек значајно мање него у случају највеће светске економије САД где она износи преко 100%, или нпр. Француске где је степен задужености 88%, да не спомињемо овом приликом примере Грчке и Шпаније.

¹⁴ Подаци Народне банке Србије.

¹⁵ Тако нпр. у земљама Уније као што су нпр. Велика Британија и Словенија он износи 8, односно 6%, ДБП, што је као што се види доста више од буџетског дефицита Србије.

имајући у виду искуства других земаља, али и из у то време већ постојеће литературе, морале бити познате.

Једна од основних лекција о тржишту већ за студенте који економију изучавају у првом семестру је да, да би тржиште егзистирало мора постојати и понуда и тражња. Јасно је било свакоме иоле упућеном у економска кретања у Србији да толики обим тражње колики би био потребан за брзу и свеобухватну приватизацију привреде Србије, како у Србији тако и у иностранству једноставно не постоји. Тако је на пример у тренутку доношења Закона о приватизацији израчунато да је потребно приватизовати око 7000 малих и око 200 великих предузећа. Било је јасно да на тржишту ограничене величине и са изузетно оскудним капиталним ресурсима неопредно после санкција, што значи и са ниским инвестиционим рејтингом, није могуће обезбедити одговарајућу тражњу, тј. купце за понуђена предузећа. Не може се рећи да на ову чињеницу академска јавност није благовремено указивала.¹⁶ И поред тога аутори су у текст Закона унели клаузулу о обавезности приватизације¹⁷ у току четири године од дана ступања Закона на снагу¹⁸. Овај рок је касније изменама и допунама Закона истина продужен¹⁹.

Нажалост, прогнозе у томе да овај Закон као резултат неће имати брзу приватизацију су се оствариле. Прошло је прво тромесечје 2013, а процес приватизације није завршен. Тачније би уствари било рећи да у свом капитално најзначајнијем делу није озбиљније ни започео²⁰. Но, како ствари стоје можда у том лошем има и нечега доброг, јер су приватизације на

¹⁶ Види нпр. Dj. Popov, Privatization and Foreign Investment- The Case of Serbia and Montenegro, Transition Studies Review, Vol. 11, Nr. 11, Nr. 3, 2004, стр. 196- 212.

¹⁷ Посебно је питање на које аутор овога текста не може да да компетентан одговор да ли је Закон који предвиђа обавезу приватизације друштвеног капитала, тј. друштвене својине донесен у складу са Уставом Републике Србије који је важио у време доношења Закона о приватизацији. Члан 56 тога Устава гласи: ``Јамчи се друштвена (Подв. Ђ.П.), државна, приватна и задружна својина и други облици својине. Сви облици својине имају једнаку правну заштиту.`` (Подв. Ђ.П.). Надајмо се да ће стручњаци за уставно право дати своју оцену Закона о приватизацији имајући у виду горенаведени члан и с тим у вези оценити одговорност предлагача оваквог Закона.

¹⁸ Субјекти приватизације са друштвеним капиталом дужни су да спроведу поступак приватизације најкасније у року од четири године од дана ступања на снагу овога Закона. Закон о приватизацији, члан 14. Сл. Гласник Републике Србије, бр. 38/2001, стр. 2.

¹⁹ ``За приватизацију неприватизованог друштвеног капитала јавни позив за учешће на јавном тендеру, односно јавној аукцији, мора да се објави најкасније до 31. децембра 2008. године``. Закон о приватизацији Службени гласник РС", бр. 38/2001, 18/2003, 45/2005 и 123/2007, Члан 14.

²⁰ Електропривреда, телекомуникације, комунална предузећа су још увек на овај или онај начин у 100% јавном власништву, а тај сектор чини преко 60% укупног капитала у Србији.

основу овако лоше конципираног Закона и у реализацији људи који су је у име државе спроводили имале у великом броју за резултат катастрофалне ефекте. Прекид производње или њено значајно смањење и отпуштање запослених су били крајњи резултат у невероватно великом броју приватизација спроведених по овоме Закону.

Претходна разматрања ниуком случају не би требало схватити као пледоаје против процеса приватизације. Напротив, приватизација је неизоставан и најважнији корак у процесу транзиције у тржишну привреду. Претходни закључци и анализе којих ће у раду још бити усмерени су да документују у којој мери је исхитреним и нестручним потезима компромитована сама приватизација као процес, као и која је ненадокнадиве штета таквим радњама нанета српској привреди, а тиме и свим грађанима Србије.

Занимљиво је да Агенција за приватизацију у својој анализи процес приватизације оцењује као успешан, паралелно са сопственом констатацијом да је у приватизованим предузећима дошло да значајног пада запослености²¹. Када се у обзир узме чињеница да се међу приватизованим предузећима налазе и нека најуспешнија предузећа у Србији, која су срећом стицајем разних околности успела да избегну негативне последице овако спровођене приватизације²² па су стога скоро у потпуности задржала своје запослене, стварни резултат на подручју запослености је много гори. Да су нека предузећа успешна и после по оваквом Закону и овако спровођене приватизације доказ је да се уз огроман напор и често и лични ризик упркос Закону могло спасти предузеће, а не да су Закон и методологија спровођена приватизације били добри²³.

Контрадикторност самооцене приватизације дате од стране Агенције за приватизацију увећава и податак Привредне коморе Србије да је 26%

---

²¹ Према подацима Агенције за приватизацију по Закону о приватизацији приватизовано је 1638 предузећа, а по ранијем Закону о својинској трансформацији 777 предузећа, док се 537 предузећа налази у процесу реструктурирања. Запосленост у приватизованим предузећима је према подацима саме Агенције смањена за 276.000, или опет према Агенцији за 60%.

²² По правилу само у предузећима која су имала заиста успешне менаџере, као што је то био случај у ``Синтелону``, ``Симпу``, ``Металцу``, ``Хемофарму``, и још неколико, успело се уз невероватно много напора сачувати предузеће упркос прописима који су се стално мењали као и владиним испоставама и судовима који су их спроводили.

²³ Права слика о утицају овако вођене приватизације на привреду и запосленост у Србији могла би се стећи тек када би се истражио утицај престанка рада великих предузећа која су била предмет приватизације на њихове кооперанте у сектору малих и средњих предузећа. Гашење производње у великом индустријском предузећу аутоматски је изазивало и нужност престанка рада код коопераната, јер они више нису имали коме да врше испоруке.

уговора о приватизацији раскинуто²⁴. Према подацима из неких других извора раскинута је чак трећина од око 2.300 уговора²⁵. А раскинути су уговори само у оним приватизацијама где су кршења Закона и уговора била еклатантна, и где је постојала воља Агенције и оних који су на њу имали утицаја да се тако поступи. Невероватан је број неуспелих приватизација где Агенција до сада није предузела ништа, а за шта није потребно никакво посебно истраживање, довољно је проћи поред некадашњих, пре свега индустријских постројења²⁶, у било ком граду у Србији²⁷.

Права оцена рада Агенције и квалитета начина спровођења Закона је стање у коме се налази привреда Србије, а за шта су сигурно одговорни како руководиоци Агенције тако и аутори и промотери овако конципираног Закона. Стога једноставно није тачно да је Закон добар и да су они који су га примењивали то радили стручно и одговорно.

IV

Пољопривреда је увек била једна од најважнијих грана привреде Србије, али је њен значај за Србију изузетно порастао после колапса индустријске производње изазване санкцијама и погрешном приватизацијом. Стога су дешавања у и око пољопривреде од круцијалног значаја за стање економије Србије.

Када је реч о пољопривреди као грани треба истаћи да се и на овом подручју осећа оно што представља озбиљан проблем и на нивоу читаве привреде- непостојање основне стратешке оријентације.

У транзицију се кренуло, а да претходно није рашчишћено основно питање: који модел пољопривредне производње у будућности треба да доми-

²⁴ Ради се о 595 предузећа.

²⁵ Изјава представника Агенције за приватизацију на РТВ 3. априла 2013.

²⁶ Но, нажалост погрешна би била перцепција да је Закон о приватизацији и његова реализација пре свега од стране Агенције за приватизацију била катастрофална само у индустрији. Исто је било и у другим гранама. Довољно је нпр. погледати шта се десило и на шта данас личе објекти нпр. робних кућа ``Београд`` које су још почетком седамдесетих представљале пример организације малопродаје не само у претходној Југославији.

²⁷ У граду у коме излази овај часопис све до почетка двехиљадитих функционисале су следеће већи индустријски капацитети: Неопланта, ХИНС, Албус, Југоалат, Југодент, Новитет, Бродоградилште, 27 Март, Електропорцелан, Нива, НИТ, Неимар, Котекспродукт, Новосадска млекара, Данубиус, Рафинерија нафте Нови Сад, Новкабел, Победа, Петар Драпшин, Авала, уз бројне мање погоне. Само у индустрији је крајем осамдесетих било запослено више од 30.000 људи. У Београду је на пример 1990. у индустрији било запослено 245.000 људи, а 2007. свега 13.842, у Крагујевцу је за исти периоду однос 57.000: 8.000, Нишу 25.000: 3.000, итд.

нира у Србији. Да ли то треба да буде породична фарма, са ослонцем на развијен систем задругарства као што је то случај у најразвијенијим земљама чланицама Европске уније, или ће се пак толерисати, па можда чак и подстицати, развој огромних пољопривредних поседа каквих нема нигде у Европи- својеврсних латифундија- са основном оријентацијом на ратарство.

Нажалост, по привреду и пре свега становништво Србије у Србији, а нарочито на оном њеном делу који чини територију А. П. Војводине, у условима овакве приватизације дошло је до формирања огромних земљишних поседа и структуре власништва над земљом какви не постоје у Европској унији, а који највише подсећају на стање у царској Русији у предреволюционарно време са свим пратећим социоекономским последицама.

Основни узрок је начин на који је изведена приватизација друштвених пољопривредних газдинстава пре свега у периоду 2002.- 2012. Пољопривредни комбинати су приватизовани тако да је купац предузећа постајао власник и онога дела земљишта у друштвеној својини које је дотични комбинат обрађивао. Тако су појединци, или компаније у њиховом власништву, преко ноћи постајали власници 12-15 или више хиљада хектара земљишта, што далеко превазилази величину поседа и највећих некадашњих земљопоседника, о којима се и дан данас скоро век после њиховог нестанка причају приче.

Ако се економски систем жели хармонизовати са оним у Европској унији да Србија у моменту приступања не би имала проблема у интегрисању своје економије у Унију, онда стварање овако гигантских поседа ниуком случају није корак у томе правцу²⁸. Како изгледа величина фарми у Европској Унији показује Табела 1.

Табела 1. Број и величина фарми у Европској Унији са 27 чланица

Површина у ha	Број фарми	Учешће у %
До 5	1.034.890	71,47
5-20	261.378	18,05
20- 50	82.469	5,69
Више од 50	69.123	4,77
Укупно	1.447.860	100,00

Извор: Eurostat: Agriculture

Важно је при томе истаћи следеће. Прво да оваквом приватизацијом најчешће није обезбеђен никакав нови капитал. Поступак се захваљујући

²⁸ Тако се нпр. највећи појединачни посед у Европској унији налази у Немачкој и обухвата 920 хектара. У пет најразвијенијих земаља уније свега 3,5% укупног броја фарми има више од 100 хектара.

запосленима у Агенцији за приватизацију, консултантским кућама и индивидуалним консултантима²⁹ одвијао најчешће по следећем моделу³⁰: купац лицитира, затим склапа уговор, па после тога на основу уговора и хипотеке диже кредит код банке којим има намеру да изврши уплату прве рате излицитиране цене.

Тако смо уместо ранијих пољопривредних комбината који су, уз све мане, имали диверсификовану производњу која укључује ратарство, сточарство и у највећем броју случајева и више фазе прераде било да се ради о млиновима, пекарама, фабрикама конзерви, кекса, уља, шећера итд, у којима је био запослен велики број радника што је успоравало депопулацију села, добили приватне власнике огромних комплекса земљишта. Нови власници у највећем броју случајева нису показивали никакав интерес за више фазе прераде, а запослене су схватили као баласт.

Основни мотив највећег броја таквих купаца је био да се уз коришћење различитих субвенција оријентацијом на примарну производњу уз што мање улагања обезбеди профит. То им имајући у виду величину поседа и није било нарочито тешко³¹. Такође почетком новог миленијума очекивао се релативно брз улазак Србије у Европску унију (лицитирало се тада у јавности са 2004, 2007. па 2010.) па су нови власници који³² су до пољопривредног земљишта дошли по цени од 200- до 500 евра по хектару очекивали да га купцима из развијених земаља Уније продају по цени која ће превазилазити 10.000 евра по хектару.

Но, и поред лоших Закона и њихове још лошије примене постојала је могућност да се барем на једном делу пољопривредног земљишта које је било предмет приватизације реализује таква приватизација која би гаран-

---

²⁹ За надати се да ће једном бити извршена анализа које су се то консултантске куће и који индивидуални консултанти појављивали приликом ових операција. Изгледа да се ради о само пар консултантских кућа и неколико појединаца што даје додајне основе за сумњу да све баш и није било у складу са пословним моралом, а да ли су испоштовани одговарајући законски прописи требало би да утврде државни органи чија је то обавеза.

³⁰ Врло је вероватно да поштени и друштвено одговорни грађанин не може ни да замисли какве су се све операције одигравале приликом ових приватизација, тј. које су све идеје реализовали ``стручни и независни консултанти`` које је ангажовала Агенција.

³¹ Треба само замислити 10.000 хектара које када издате у закуп по минималној цени од 200 евра по хектару долазите до цифре од 2.000.000 чисте зараде на годишњем нивоу. И најосновнија ратарска производња уз коришћење одговарајућих субвенција доноси наравно далеко више.

³² Начин на који је Агенција за приватизацију приступила своме послу можда најбоље илуструје структура нових власника приватизованих комбината. Међу њима има ``заштићених сведока``, особа за којима су расписане потернице Интерпола, лица на чије је ``пословање`` наше органе упозорила ДЕА (Агенција САД за борбу против трговине наркотицима), а највећи број њих спада у категорију ``контроверзни бизнисмен`` са свим што то данас у Србији значи.

товала опстанак и развој локалних заједница. У јавности је познат један једини случај да су се индивидуални пољопривредници уз помоћ локалне самоуправе организовали и уз помоћ кредита добијеног од банке успели да на лицитацији купе пољопривредно земљиште³³ које се продавало после једне од низа неуспешних приватизација пољопривредних комбината, спроведених на територији Војводине у првој деценији 21 века. То значи да су се слични аранжмани могли обезбедити и у другим случајевима уз одговарајући ангажман локалне самоуправе. Но, у локалним самоуправама очито није било мотива за то³⁴.

Последица овако извршене приватизације је била уништавање сточарске производње и виших фаза прераде у бившим комбинатима, а запослени су остали без запослења без наде да га у својим местима икада поново пронађу. Тиме је задат завршни ударац у процесу осиромашења и депопулације села започет још првим актима аграрне реформе и национализације непосредно после другог светског рата. Становницима села који би евентуално остали да на њему живе остала је једна једина могућност: да постану сезонски најамни радници на имањима нових транзиционих велпоседника. Но, приходи од тога ниуком случају не би им могли бити довољни чак ни за преживљавање. Села и бројни некада врло живи градови мање и средње величине изгубили су сваку развојну перспективу и за њихово становништво једини излаз постаје одлазак у веће градове или иностранство.

Нажалост, услед непостојања стратегије развоја пољопривреде и села уз активну асистенцију државних органа, банака и локалне самоуправе настављају се процеси који на ће на дуги рок ће највероватније онемогућити ревитализацију становништва у селима. У последњих неколико година уз обилно коришћење бесповратних средстава државе³⁵, као и одговарајуће банкарске кредите формирају се на великим парцелама дугогодишњи засади. Када неко формира дугогодишњи засад од рецимо 700 хектара то значи да је та површина заузета на дужи рок³⁶. Тих 700 хектара у власништву

---

³³ Група индивидуалних пољопривредних произвођача из околине Новог Бечеја је уз логистичку подршку Општине успела да купи пољопривредно земљиште на Бисерном острву успешно се такмичећи са ``бизнисменима`` из Београда и Новог Сада.

³⁴ Врло је могуће да су на различите начине били мотивисани да чине управо супротно, тј. да се не ангажују да би помогли становницима својих општина који се баве пољопривредом да дођу у посед пољопривредног земљишта.

³⁵ Занимљиво би било видети ко су корисници средстава различитих фондова (``за капиталне инвестиције``, ``за развој``, ``субвенције по хектару``, ``бесплатне саднице``, итд. Колики је ту степен концентрације на мали број ``одабраних`` и има ли ту уопште места за мале произвођаче, а поготово колико је њихово учешће у процентима у укупним средствима.

³⁶ Председник једне мале општине се хвали тиме. Свакако да је боље да се земљиште култивише, али чуди да изабрани представник грађана не размишља о дугорочнијој судбини оних који су га бирали.

једног човека или једне компаније који најчешће немају никакве везе са локалном заједницом. Становници села у окружењу ће у најбољем случају бити ангажовани у сезонским радовим.

То ниуком случају не значи да дугогодишње засаде не треба формирати, напротив. Но, запањујуће је да нико није покушао да то уради друга-чије. На површини од 700 хектара могло се на пример формирати најмање 200 парцела под дугогодишњим засадима од којих би свака омогућила егзистенцију једне породице и то за више наредних генерација³⁷. Изговор који се често може чути је да локално становништво нема капитал. При томе се не каже да и крупни власници своја улагања врше захваљујући коришћењу бесповратних средстава из различитих државних фондова као и банкарских кредита. Зашто то не би могао бити и модел за подстицање породичних газдинстава и на тај начин решавање у тим подручјима како питања незапослености тако и депопулације села?

Када је реч о приватизацији пољопривредних комбината и преласку пољопривредног земљишта у руке малог броја великопоседника питање је и да ли је баш све обављено у складу са важећим Закономима. Тако на пример постоје мишљења да пољопривредно земљиште као опште добро од јавног интереса није могло и не може бити предмет приватизације.³⁸ У јавности је такође присутан став да је министар за приватизацију из периода 2001.-2003. достављајући своје писано ``мишљење``³⁹ ``отворио врата за приватизацију пољопривредног земљишта, иако то по свему судећи забрањују и Закон о приватизацији и Закон о пољопривредном земљишту.``⁴⁰

Посебан проблем је настао у вези са питањем да ли је приватизација пољопривредног земљишта које се налазило у власништву задруга урађена у складу са важећим Закономима или не. Проблем вуче своје корене из Закона о удруженом раду чији је инспиратор и главни аутор⁴¹ имао амбицију

³⁷ У Италији на пример 78,3% укупног броја поседа има мање од 5 хектара. Мање од 5 хектара има и 30,8% укупног броја поседа у Белгији, 56,8% у Шпанији и 31,3% у Холандији.

³⁸ ``Овим Законом уређује се заштита, коришћење и уређење пољопривредног земљишта као природног богатства и добра од општег интереса. (Подв. Ђ. П.). Члан 1. Закона о пољопривредном земљишту, Сл. Гласник Републике Србије, бр. 49/92. На овај члан позива се и Савет за борбу против корупције у своме Извештају.

³⁹ ``ако је пољопривредно земљиште исказано као имовинска позиција и процењено као друштвени капитал оно јесте предмет приватизације.`` Мада, истине ради треба истаћи да ово ``мишљење,`` као и уосталом и свако друго, није правно обавезујуће.

⁴⁰ Изјава Ђорђа Бугарина секретара Удружења за пољопривреду у Привредној комори Војводине.

⁴¹ После Устав донетог 1974. као логичан след уследило је доношење Закона о удруженом раду који је правни и економски систем унео читав низ у свету непознатих и непостојећих појмова. Идејни творац оваквих аката је у вишедеценијском периоду био високи комунистички функционер Едвард Кардељ.

да њиме на ``нови начин`` регулише практично читаву економску сферу. Законом о удруженом раду задруге су претворене у ``Основне организације коопераната``⁴² без имовине.

Устав из 1974. осим приватне и друштвене својине није препознавао друге облике својине, тако да је пољопривредно земљиште које су задруге пре ступања на снагу Закона о удруженом раду купиле, у земљишним књигама уписано као друштвена својина⁴³, а корисници тог земљишта су углавном постали пољопривредни комбинати. Када је отпочео процес приватизације по Закону о приватизацији из 2001. део пољопривредног земљишта које је уствари припадало задругама је такође постало предмет приватизације⁴⁴.

Из свега напред наведеног да се закључити да је приватизација обрадивог пољопривредног земљишта спроведена на хаотичан и правно дискутабилан начин. Захваљујући тако спроведеној приватизацији у Србији, а пре свега на територији коју обухвата Аутономна Покрајина Војводина, настала је поседовна структура дубоко супротстављена оној која доминира у најразвијенијим земљама Европске уније⁴⁵. Таква поседовна структура заједно са паралелно са њоме креираним начином коришћења пољопривредног земљишта озбиљно ће отежавати суштинску интеграцију Србије у економски и правни систем Европске уније.

Стога би док за то још има времена требало учинити све да се поседовна структура, као и коришћење пољопривредног земљишта у највећој могућој мери уподоби са оном у Европској унији. Разлог за то је и већ поменути невероватно лош утицај овако креиране поседовне структуре на демографски и регионални развој, као и социјално стање оних делова Србије у којима доминирају за критеријуме Европске уније гигантски земљишни поседи.

Које мере предузети да се стање промени набоље? Једна од могућности је да се, ако се установи да су приватизације обрадивог пољопривред-

---

⁴² Ово у том систему није било ништа чудно, јер су ``Основне организације удруженог рада``, по систему идентичном ономе у привреди, тада формиране и на факултетима, домовима здравља, итд.

⁴³ Истине ради треба рећи да Закон о задругама из 1996. обавезао комбинате да тако добивено пољопривредно земљиште врате задругама, али у великом броју случајева из разних разлога то није учињено.

⁴⁴ Данас је то земљиште постало предмет нових спорова, јер се у великом броју јављају задругари које на основу Закона траже повраћај у пређашње стање тј. поништење приватизација пољопривредног земљишта које се налазило у задружној својини.

⁴⁵ Према подацима Eurostata у 15 најразвијенијих земаља Европске уније на поседе мање од 5 хектара отпада 57,5% укупног броја поседа. Поседи од 5 до 10 хектара су заступљени са 12,4%, од 10 до 20 хектара са 10,3%. На поседе од 20 до 100 хектара отпада 5% укупног броја. Више од 100 хектара има само 3,5% газдинстава у најразвијенијим земљама Европске уније.

ног земљишта извршене у супротности са правним системом Србије то земљиште врати у државну својину. Да враћање земљишта у државну својину не би представљало нешто што се у великом броју случајева већ не дешава показују случајеви бројних поништених приватизација, пре свега услед неизвршења уговора, где се земљиште по правилу враћа у државну својину⁴⁶.

Следећи нужан корак би био да се коначно Србија определи да ли ће развијати пољопривреду засновану на породичним фармама и задругарству као што је то у Европској унији, или ће неким новим законодавним решењима подстаћи процес ``латифундизације`` обрадивог пољопривредног земљишта који се захуктао у протеклој деценији.

Логично је претпоставити да ће се Србија имајући у виду стање у Европској унији определити за развој породичних фарми и задругарства. То значи да би следећи корак био почетак продаје пољопривредног земљишта фармерима. Битан елемент овога процеса би био поступност. То значи да сво земљиште не би требало продавати одједном. Динамику би требало да определи број породица које испуњавају критеријуме да се могу озбиљно бавити пољопривредном производњом⁴⁷.

Чини се такође, ма колико то сада можда чудно звучало, да би ипак требало на неки начин ограничити величину земљишног поседа⁴⁸. У противном би у релативно кратком року дошло до концентрације поседа у малом броју руку, а осталим становницима би била онемогућена перспектива економског опстанка на селу. Такође породице које би у своје власни-

---

⁴⁶ Нормално поставило би се овде питање, шта са онима који су испунили своје уговорне обавезе с једне стране, као и ко ће обрађивати то земљиште у међувремену. Што се обраде земљишта тиче држава би поступила одговорно када би онима који су постали власници у процесу приватизације таквом какав је био, дозволила да до коначног решења и даље обрађују то земљиште, али као закупци. Уосталом они су га годинама користили као власници купивши га по цени једногодишњег закупа. Највећи број њих би на то вероватно пристао о чему сведочи и перманентно настојање и најкрупнијих земљовласника да закупе додајне парцеле које се још увек налазе у државном власништву. Држава би поступила фер када би им изнесе које су уплатили за то земљиште, као и трошкове евентуалних додајних улагања вратила. Друга могућност за државу вероватно прихватљивија, била да се ти износи одбију од цене закупа.

⁴⁷ То значи да би пре свега требало би разрадити критеријуме па тек на основу њих отпочети са продајом. За продају земљишта и пољопривредне механизације свакако би се морали обезбедити и одговарајући кредити.

⁴⁸ Када је реч о земљишном максимуму треба подсетити да је Краљевина Југославија која је несумњиво имала тржишну привреду познавала ову категорију, као и да је на пример у суседној Мађарској приликом приватизације пољопривредних комбината појединачна аквизиција без обзира да ли се ради о правном или физичком лицу била ограничена на 300 хектара. Постојање поседовног максимума ниуком случају не би значило да заинтересовани не би могли да узимају додајне површине државног пољопривредног земљишта у закуп.

штву концентрисале веће површине могле би да престану да се баве пољопривредом, да напусте пољопривредна подручја и да живе у градовима као пензионери од издавања тога земљишта у закуп.

Део нове структуре свакако би требали да представљају и они пољопривредни комбинати који су досада сачувани због свог значаја за развој региона у којима послују, као и посебне улоге у запошљавању. Они би могли да наставе да обрађују земљиште у државној својини под условима који би били формулисани у стратегији развоја пољопривреде, уз узимање додајног земљишта у државној својини у дугорочни закуп.

Када је реч о пољопривредном земљишту треба обратити пажњу на још једно битно питање. Наиме, ради се о праву странаца да стичу право својине на непокретностима, па тиме и на пољопривредном земљишту. Споразумом о стабилизацији и придруживању Србије Европској унији отворена је могућност да по ступању на снагу овога споразума држављани држава чланица Европске уније могу да стичу својину над пољопривредним земљиштем⁴⁹.

О питању рокова у којима ће држављани Европске уније моћи да реализују своје право на стицање својине над непокретностима, предвиђено Споразумом о стабилизацији и придруживању, постоје различита мишљења. Једни сматрају да је рок од четири године почео тећи 2010. када је Србија одлучила да отпочне са једностраном применом Споразума, па би према томе по овоме мишљењу продаја пољопривредног земљишта држављанима Европске уније могла да отпочне већ 2014. На другој страни стоји податак да све земље чланице Европске уније досада још нису ратификовале овај Споразум па да према томе он још није ступио на снагу. Значи у случају да ратификација Споразума уследи ове године право на стицање својине над непокретностима у Србији за држављане Европске уније могло би да се реализује почев од 2017.

Имајући у виду да Србија, као што је у раду више пута истакнуто, нема јасну стратегију развоја пољопривреде па према томе ни земљишну политику, чини се да би за почетак Влада Србија требала да отпочне преговоре о одлагању примене става 2 члана 63 Споразума о стабилизацији и придруживању који регулише питање својине на пољопривредним земљиштем. При томе би представницима Европске уније требало указати и то

---

⁴⁹ ``По ступању на снагу овога Споразума Србија ће да допусти држављанима држава чланица Европске уније да стичу својину над непокретностима у Србији, (Подв. Ђ.П.) уз потпуну и целисходну примену постојећих поступака. У периоду од четири године од ступања на снагу овога Споразума (Подв. Ђ. П.) Србија ће постепено усклађивати своје законодавство које се односи на стицање својине над непокретностима у Србији како би држављанима чланица Европске уније осигурала исти третман као и својим држављанима``. Члан 63, став 2. Споразума о стабилизацији и придруживању.

да би то било и у њиховом интересу, јер би се и на овоме подручју умањила опасност понављања случајева Бугарске и Румуније које су у Европску унију примљене без одговарајуће припреме.

То у пракси Европске уније ниуком случају не би представљало новину, јер су на пример у случајевима Мађарске и Пољске предвиђени далеко дужи рокови, него у споразуму који је 2008. склопила Србија. На тај начин би се постигло да се евентуално увођење у посед власника из иностранства одложи до времена у коме би била формулисана како општа развојна, тако и стратегија развоја пољопривреде и земљишна политика.

V

У раду је већ више пута истакнуто да је један од основних проблема Србије висок степен задужености и перманентан дефицит платног биланса који се изравнава новим задуживањем⁵⁰. Поред свих других један од основних разлога за тако лошу платнобилансну ситуацију је и нелегалан одлив капитала из Србије. Према неким проценама⁵¹ из Србије се годишње у последњој деценији нелегално одливало око 5 милијарди америчких долара. То значи да је од око 70⁵² милијарди долара који су по разним основама ушли у Србију у последњој деценији, 50 милијарди нелегално изнето. Однос између прилива капитала и нелегалног одлива је, ако су подаци макар приближно тачни, просто невероватан и Србија на овом плану мора хитно предузети најозбиљније мере⁵³. Да је ситуација драматична види се из податка да је нелегалан одлив из Србије већи о исте врсте одлива капитала из много већих економија као што су нпр. Бразил, Венецуела, Турска, Аргентина, итд. Колики је нелегални одлив капитала из појединих земаља у последњој деценији види се из Табеле 2. На другој страни чак и земље

⁵⁰ О томе сам детаљније писао у своме раду: ``Утицај валутне клаузуле и девизног курса на стање привреде Србије``, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр.3/2012, стр. 19-38.

⁵¹ Global Financial Integrity.

⁵² Задуживање у иностранству, помоћ Европске уније, САД и међународних организација, прилив дознака од наших грађана запослених у иностранству.

⁵³ Основне мере које се препоручују су:

- спречити коришћење трансферних цена
- захтевати од земље до земље извештаје о продајма, профитима и порезима мултинационалних компанија
- захтевати увид у власништво свих врста банкарских рачуна
- обезбедити аутоматску прекограничну размену података о плаћеним порезима и личним и пословним рачунима
- извршити хармонизацију прописа и праксе борбе против прања новца

региона које не уживају нарочиту репутацију када је реч о ефикасности администрације и владавини права као што су нпр. Бугарска и Румунија забележиле су према овим подацима по обиму неколико пута мањи нелегални одлив капитала од Србије⁵⁴.

Очито је да барем део одговора на питање које се у нашој како стручној, тако и широј често поставља: како је могуће да се економска ситуација није побољшала и поред евидентног прилива од, како је споменуто, око 70 милијарди долара у последњој деценији- лежи у количини нелегалног изнетог капитала. Такође имајући у виду податке које је представио Global Financial Integrity чини се да је изузетно висок дефицит спољнотрговинског биланса који је један од основних проблема за привреду Србије резултат у великом делу нелегалног одлива капитала.

Табела 2. – Нелегални одлив капитала из појединих земаља у периоду 2001–2010. у мил. америчких долара

Ранг	Земља	Просечан годишњи одлив	Ранг	Земља	Просечан годишњи одлив
1.	Кина	274,170	36.	Аргентина	1.670
2.	Мексико	47,561	38.	Бугарска	1.622
5.	Русија	15.169	39.	Хрватска	1.525
16.	Србија	5.144	42.	Мађарска	1.442
17.	Пољска	4.077	50.	Црна Гора	1.042
21.	Бразил	3.510	55.	Румунија	884
25.	Турска	2.896	57.	БИХ	836

Извор: Global Financial Integrity

Постоји у најмању руку озбиљна основа за сумњу да се нелегални одлив капитала одвија тако што се коришћењем трансферних цена⁵⁵ код извоза роба фактуришу ниже, а код увоза више од стварних цена. Тако остварена разлика онда остаје на рачунима компанија основаних у иностранству најчешће на некој од оф- шор локација. Значи преко трансферних цена капитал у власништву компанија које послују у Србији, независно од тога да ли се налазе у домаћем или страном власништву, се концен-

⁵⁴ Ако је то некеме за утеху релативно већи односу на национални доходак нелегални одлив капитала као што се види из Табеле 2. забележен је у Црној Гори.

⁵⁵ О трансферним ценама писао сам више пута, а први пут сам овај проблем озбиљније анализирао у својој докторској дисертацији одбрањеној ``Транснационалне компаније и међународни економски односи`` одбрањеној на Економском факултету у Београду 1978.

трише у иностранству. Србији као држави и њеним грађанима остају дугови према иностранству који су из године у годину повећавају, а последица су највећим делом управо високог дефицита спољнотрговинског биланса.

На другој страни, подаци о нелегалном одливу капитала из Србије могли би да значе и да када би се спољнотрговинске трансакције приказа-ле у стварним ценама спољнотрговински биланс не би био толико лош као што то произилази из регистрованих трансфера од којих се један велики део очито реализује по трансферним ценама. Да је то тако можда доказује и чињеница да се износ нелегалног одлива капитала од 5 милијарди долара годишње, готово изједначава са износом спољнотрговинског дефицита који се већ целу деценију креће у распону 6-7 милијарди долара⁵⁶. Зато изненађује, у најмању руку, толерисање овакве праксе од стране за то надлежних државних органа⁵⁷.

Србија би очито морала хитно поштрити контролу свих међународних, а нарочито капиталних трансакција⁵⁸. Део овог сета мера би свакако био и захтев да се примени изузеће које дозвољава члан 63. став 5 Споразума о стабилизацији и придруживању, али и да се затражи разумевање Уније да се ове мере примењују дуже од шест месеци⁵⁹, колико је иначе предвиђено Споразумом.

VI

Србија је на подручју правне регулативе донела изузетно велики број закона који су с једне стране требали да њен правни систем у што већој мери хармонизују са правним системом земаља чланица Европске уније, а с друге стране да створе такав пословни амбијент који ће омогућити убрзани економски развој и превазилажење заостајања српске привреде до кога је дошло у деценији санкција, НАТО бомбардовања и распада претходне Југославије. У претходном сазиву (2008.-2012.) Скупштине Србије дошло

⁵⁶ Према подацима Народне банке Србије.

⁵⁷ Истине ради пре извесног броја година тадашњи министар финансија је најавио озбиљно испитивање индиција о пословању по трансферним ценама, али је иницијатива да ли због неких од многих избора или неких других разлога изненада утихнула.

⁵⁸ Ограничења капиталних трансакција у посебним случајевима дозвољава и Споразум са ММФ.

⁵⁹ Не доводећи у питање одредбе члана 62 и овога члана, када у изузетним околностима кретање капитала између Заједнице и Србије узрокује или прети да проузрокује озбиљне тешкоће у функционисању политике девизног курса или монетарне политике у Заједници или Србији, Србија односно Заједница може да предузме заштитне мере у погледу кретања капитала између Србије и Заједнице (Подв. Ћ.П.) за периоду не дужи од шест месеци ако су такве мере преко потребне`.

је до праве утакмице да се донесе што више закона.⁶⁰ Све то би имало некаквог смисла да је српско друштво од те грозничаве законодавне активности имало некакве опипљиве користи. Нажалост, и економски показатељи изнети у овом раду показују да се десило нешто сасвим супротно⁶¹.

У првој фази реформи као и у свим земљама у транзицији законодавна активност је следила ``једностранни универзални приступ у журби да пресади административне структуре налик западним без обраћања довољне пажње на друштвени контекст....``⁶² При томе се уопште није водило рачуна колико је времена у своје време требало западним земљама да изграде своје правне системе, а нарочито административне структуре које ће их реализовати.

На почецима транзиције преодоминантно мишљење је било да ће се економски развој обезбедити самим формалним преузимањем правног система који доминира у развијеним државама Запада. Такође је доминирао став, и он је нажалост у највећој мери и у пракси реализован, да је исти модел применљив у свим земљама не водећи рачуна о њиховим културним, историјским и економским специфичностима⁶³.

У литератури се констатује да се у највећем броју земаља у транзицији дошло у ситуацију да нови прописи захтевају оснивање нових органа, најчешће различитих агенција⁶⁴, које опет креирају нове прописе који не могу да се спроведу. Лек за то се онда тражи у замени постојећих закона сетом нових⁶⁵. То је управо оно што се дешавало у Србији у првој деценији новог миленијума.

Доминација неолибералне парадигме у економији је за резултат имала потпуно занемаривање потребе да државе имају своју сопствену ауто-

---

⁶⁰ На званичном сајту Скупштине Србије стоји податак да је Скупштина само у 2011. донела 209 Закона, од тога 114 по хитном поступку, и све то у само 149 радних дана.

⁶¹ Ту Србија такође није никакав изузетак: ``Неадекватне административне структуре које су формиране у раној фази транзиције су се показале као један од основних разлога зашто није дошло до успеха у политикама економског развоја``. Bojan Bugarić, *Law and Development in Central and Eastern Europe: Neoliberal Developmental State and its Problems*, Jerusalem Papers in Regulation & Governance, Working Paper, No. 50, стр. 1.

⁶² Види: Bojan Bugarić, оп. цит., стр. 1.

⁶³ Такође у великој мери је занемарена улога квалитетних кадрова у бирократском апарату који би требали да спроводе нове правне прописе. Погрешно се сматрало да ће прописи сами по себи натерати административно особље да их на одговарајући начин спроводи.

⁶⁴ ``позитивни ефекти рада таквих агенција најчешће нису регистровани, а оне су у многим случајевима креирале више проблема него што су решавале``. Kattel Surna, цит. према: Bugarić, оп. цит. стр. 20.

Овome треба додати да преко 130 Агенција државни буџет Србије годишње коштају око 800 мил. евра.

⁶⁵ Види: Bugarić, оп. цит. стр. 3.

номну развојну политику. Заборављало се основно правило да оно што је можда добро за једну земљу не мора обавезно бити примењиво и у другом. Дешавања у земљама у транзицији, у које спада и Србија, су показала да су само оне ретке међу њима чија су политичка руководства имала довољно куражи да инсистирају на развојној политици која је оријентисана ка домаћим потребама⁶⁶ постигле релативно задовољавајуће економске резултате⁶⁷.

Такође сувише велика очекивања су била усмерена на прилив иностраног капитала па су реформе правног система које су регулисале област привреде биле скројене превасходно према потребама потенцијалних иностраних инвеститора. При томе се испуштала из вида чињеница да је уз инострани капитал, који је наравно неопходан пре свега као канал који треба да убрза трансфер технологије и знања, у земљама које су оствариле највише стопе привредног раста у последњим деценијама основна била улога домаће акумулације⁶⁸.

VII

После избијања светске кризе 2008. године свима је постало јасно да нема економског развоја без стратегије развоја креиране од стране оне земље на коју треба да се примени. Готови модели закона, политичких институција и економске политике могу представљати само основу коју ће, ако жели успех свака земља надоградити у складу са својим условима и потребама.

Модел развоја базиран на ``Вашингтонском консенсусу`` је земљама у развоју и транзицији нудио исти сет мера за сваку земљу, а по тој филозофији те мере би саме по себи као својеврсни *regretum- mobile* требале да

---

⁶⁶ Пољска у периоду 1994- 1997. стриктно одбила да примени сугестије базиране на принципима ``Вашингтонског консенсуса`` и одлучила се сопствени модел развоја. Тако је на пример уместо брзе приватизације читавог државног сектора привреде донета одлука да се он укључи у тржишну утакмицу и на тај начин повећа његова конкурентност. Пољска се такође одлучила да учини неке кораке које Међународни монетарни фонд обично критикује, а све са намером да се обезбеди шира демократска подршка реформским процесима. Тако је незапосленост задржана на ниском нивоу, пензије су усклађиване са инфлацијом, а обезбеђен је и перманентан дијалог са синдикатима и представницима послодаваца. Пољска је тако постала једина међу земљама у транзицији која је скоро дуплирала свој друштвени бруто производ у периоду 1989.-2010. О томе види: Tadeusz Kowalik, *From Solidarity to Sellout- The Restoration of Capitalism in Poland*, Monthly Review Press, 2012.

⁶⁷ Кључну улогу у томе одиграо је тадашњи вицепремијер и министар финансија Колодко који се одлучио за самосталан модел развоја независан од тада преобладајуће неолбералне филозофије.

⁶⁸ Јужна Кореја, Малезија, земље БРИКС.

донесу развој и благостање. При томе се испуштало из вида да уз заједничке карактеристике постоји више модела успешне тржишне привреде и да институције као што су парламентарна демократија, државна управа, одговорна влада и независно правосуђе могу имати много различитих облика⁶⁹. Стога се у најновије време модел ``једнаког приступа за све`` напушта и замењује много флексибилнијим прилазом који полази од мноштва различитих модела од којих је сваки одговарајући за неку земљу не напуштајући притом основна начела.

Криза из 2008. која је погодила и најразвијеније земље света, али нарочито оне у развоју и транзицији, имала је за резултат када је реч о земљама о транзицији и повратак идеји да је економски развој кључни фактор за општи напредак сваког друштва. А када је реч о институцијама вероватно је барем делимично тачно упозорење: ``да су институције које данас карактеришу развијене земље биле пре резултат него предуслов њихове садашње економске развијености⁷⁰

---

⁶⁹ О томе сам писао у уџбенику ``Основи економије`` у поглављу ``Модели тржишних привреда``, види: Ђ. Попов/Ф.Станковић, *Основи економије*, Правни факултет Нови Сад, 2012, стр. 246 и даље.

⁷⁰ Н. Chang, *Institutions and Economic Development*, *Journal of Institutional Economics*, Issue 4, Dec. 2011, стр. 492.

*Dorđe Popov, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

The Impact of Transition on Situation in Serbian Economy

Abstract: *Serbia wants to become a member of the European union. To become a full member of the Union, Serbia must significantly improve the poor state of its economy. The paper deals with some flaw that were made in Serbia in the last decade, and that seriously slowing its ability for essential integration into the Union. The analysis is focused on four issues. First, analysis indicates that the Law on Privatization is poorly structured and even poorer implemented. The result is that the privatization process is not yet finished, and in the meantime, more than a third of privatization was canceled. In the second part is concentrated on to the bad consequences of the implementation of the Law on Privatization when it comes to the ownership of land. The wrong privatization in Serbia created respective individual possessions with 15-20000 of acres. This is completely contrary to the situation in the European Union with the domination of developed cooperative movement and family farms. The third part of the paper points out the problem of illicit capital outflow from Serbia. In relation to the national income, unfortunately, Serbia is in these field one of the leaders. Therefore are necessary emergency measures to prevent illicit outflow. When it comes to legislative activity it is noted that is more important the quality than the number of enacted laws. Future legislative activity should take into account the specificities of Serbia. Also, in order to achieve better economic results advantage should be given to the development policy, which is oriented toward the needs of Serbia.*

Key words: *European Union, Serbia, economy, trade balance, external debt, unemployment, Law on privatization, Privatization Agency, privatization, agriculture, land ownership, state property, foreign ownership, illicit outflow of capital, transfer pricing, legal framework, economic development, development policy.*